INFRASTRUKTURA I EKOLOGIA TERENÓW WIEJSKICH
INFRASTRUCTURE AND ECOLOGY OF RURAL AREAS

Nr 3/IV/2013, POLSKA AKADEMIA NAUK, Oddział w Krakowie, s. 243–262
Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi

KUBATUROWA INFRASTRUKTURA UZDROWISKOWA POTENCJAŁEM TURYSTYCZNYM ŚWIERADOWA-ZDROJU

Eleonora Gonda-Soroczyńska, Jerzy Oleszek
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

LARGE-SIZE SPA INFRASTRUCTURE AS A TOURIST POTENTIAL FOR ŚWIERADÓW-ZDRÓJ

Streszczenie

W badaniach przedstawiono jedno z wielu dolnośląskich uzdrowisk Świeradów-Zdrój. To małe miasto liczące 4498 stałych mieszkańców (dane z 31.03.2011 r.), zajmujące powierzchnię 20,72 km², położone jest w południowo-zachodniej części województwa dolnośląskiego, w południowej części powiatu lubańskiego, w Sudetach, na wysokości 450-710 m n.p.m. w Górach Izerskich, w dolinie rzeki Kwisy, w tzw. Obniżeniu Świeradowskim), nieopodal Jeleniej Góry. Zwrócono przede wszystkim uwagę na uzdrowiskowe kubaturowe obiekty, ich formy, budulec, kolorystykę, wiek. Stanowią one niezaprzeczalny potencjał uzdrowiskowy, będąc jednocześnie elementem potencjału turystycznego tej miejscowości, rozwijającej zwłaszcza sporty narciarskie.

Słowa kluczowe: Świeradów-Zdrój, uzdrowisko, potencjał uzdrowiskowy, obiekty kubaturowe, mała architektura

Summary

The study deals with Świeradów-Zdrój, one of the many spas in the Lower Silesia region. This small town of 4 498 residents (as registered in March 31, 2011) and of 20,72 km² of area is located in the south-western part of the Lower Silesian voivodeship, and in the southern part of the Lubań poviat. It is partially located in the Sudetes at 450-710 mamsl, in the Izerskie Mountains and in the valley of the Kwisa riv-

er (the so-called Świeradów Dell) and in the vicinity of Jelenia Góra. The study focuses mostly on the town's large-size spa structures, the forms they assume, the building material, their colours and age. These buildings are undoubtedly a source of the town's spa potential, as well as an element of its tourist potential, especially when it comes to skiing.

Key words: *Świeradów-Zdrój, spa, spa potential, large-scale structures, small architecture*

WSTĘP

Świeradów-Zdrój jest jednym z prężniej funkcjonujących na Dolnym Śląsku uzdrowisk [Kaczyńscy 2006]. Miejscowość poziom pełnionych funkcji uzdrowiskowych, standard infrastruktury uzdrowiskowej w pewnym stopniu zawdzięcza podstawowym czynnikom występującym na jego terenie, a mającym wpływ na kształtowanie przestrzeni uzdrowisk. Wśród nich wymienić należy: zasoby leczniczych surowców naturalnych (klimat, wody mineralne, torfy, borowiny); bogatą infrastrukturę kubaturową; niepowtarzalne układy zieleni w kontekście walorów kompozycyjnych, estetycznych i historycznych; obecność w sąsiedztwie uzdrowiska dużych kompleksów leśnych, mających wpływ na warunki klimatyczne i lecznicze oraz stanowiących tło estetyczne założenia uzdrowiskowego; lokalizację na terenach tradycyjnie wypoczynkowych; usytuowanie na terenach dostępnych publicznymi środkami transportu (korzystne połączenia komunikacyjne).

Wśród walorów środowiskowych największą rolę odgrywają walory naturalne, a zwłaszcza lecznicze wody mineralne, klimat, borowiny. Występujące w uzdrowisku zakłady uzdrowiskowe charakteryzują się wysokim stopniem wykorzystania miejsc noclegowych, co w połączeniu z dużą liczbą całorocznych miejsc noclegowych (w hotelach, pensjonatach, kwaterach) sprzyja pełniejszemu wykorzystaniu ich potencjału turystycznego. Inwestowanie w turystykę uzdrowiskową oraz jej rozwój przyczynia się do wzrostu wykorzystania potencjału turystycznego szeroko rozumianego na tym obszarze [Kurek 2008].

Powietrze, woda i gleba w Świeradowie Zdroju przesycone są szlachetnym i unikalnym gazem radonem. Wpływa on korzystnie na przemiany komórkowe, procesy enzymatyczne, wzmacnia naczynia krwionośne, tkankę nerwową,

obniża nadciśnienie tętnicze. Kąpiele radonowe zalecane są dla osób ze schorzeniami reumatycznymi, narządu ruchu oraz układu oddechowego.

KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA BADANEGO UZDROWISKA

Świeradów-Zdrój (przedwojenna niemiecka nazwa miejscowości „Bad Flinsberg"), to miasto uzdrowiskowe liczące 4498 stałych mieszkańców (dane z 31.03.2011 r.). Zajmuje powierzchnię 20,72 km² (w tym: użytki rolne stanowią 41%, użytki leśne 40% ogólnej powierzchni). Położone jest ono w południowo-zachodniej części województwa dolnośląskiego, w południowej części powiatu lubańskiego, w Sudetach, nieopodal Jeleniej Góry [Gonda-Soroczyńska 2012]. Miejscowość usytuowana jest na wysokości 450-710 m n.p.m., w Górach Izerskich, w dolinie rzeki Kwisy (w tzw. Obniżeniu Świeradowskim), oddzielającym Wysoki Grzbiet na południu od Grzbietu Kamienieckiego. Sąsiaduje ona bezpośrednio z gminami: Mirsk i Leśna oraz z Czechami (kraj liberecki, powiat Liberec). Pierwsza wzmianka o miejscowości określanej mianem Fegebeutel pochodzi z 1524 roku. Od początków swego istnienia jako uzdrowiska, określano ją mianem „uzdrowiska arystokracji". Przyjeżdżali do niej arystokraci, bogata szlachta i mieszczanie z innych, dalszych krajów niemieckich, ale również z Polski i Rusi. Obecnie określa się ją „perłą uzdrowisk dolnośląskich". Nazwę aktualnie obowiązującą – Świeradów-Zdrój wprowadzono urzędowo w 1946 roku (bezpośrednio po II wojnie światowej z powodu braku historycznej nazwy polskiej funkcjonowała nazwa Wieniec-Zdrój). W tym samym roku miejscowość uzyskała status miasta. Od stycznia 1973 roku przyłączono do Świeradowa-Zdroju sąsiednie sołectwo Czerniawę-Zdrój [Gonda-Soroczyńska 2011].

Środowiskowe uwarunkowania miasta to: unikalny, podgórski klimat, zasoby naturalnych surowców leczniczych: wody mineralne, wody radonowe (radoczynne szczawy, o różnym stopniu zmineralizowania, używane zarówno do picia, jak i do kąpieli) oraz złoża borowiny [Kozłowska-Szczęsna, Błażejczyk, Krawczyk, Limanówka 2002]. Korzystnie wpływają one na leczenie chorób reumatycznych, narządów ruchu, układu krążenia oraz chorób ginekologicznych. Liczne walory środowiskowe przyciągają turystów, w tym kuracjuszy już od XVII wieku. O wyjątkowości Świeradowa-Zdroju, jako uzdrowiska i kurortu stanowią również: najdłuższa na Dolnym Śląsku uzdrowiskowa drewniana hala spacerowa, egzotyczna roślinność, promenada spacerowa, tarasy, sztuczna grota oraz galeria

widokowa na wieży z zegarem w Domu Zdrojowym. Turyści szeroko pojmowani, a zwłaszcza zwolennicy turystyki kwalifikowanej korzystając rozbudowanej i zmodernizowanej sieci szlaków turystycznych, rowerowych oraz kolei gondolowej.

CEL BADAŃ

W przeprowadzonych badaniach zwrócono uwagę na pełnioną funkcję, sylwetę, formę, wiek, rodzaj zastosowanych materiałów budowlanych w kubaturowych obiektach uzdrowiskowych Świeradowa-Zdroju. Głównym celem badań była ocena architektoniczno-urbanistyczna kubaturowych obiektów uzdrowiskowych, ich wkomponowanie w otaczający krajobraz, wyartykułowanie najbardziej charakterystycznych cech dla zabudowy uzdrowiskowej tej miejscowości.

METODY BADAŃ

Badania przeprowadzono na podstawie inwentaryzacji bezpośredniej i pośredniej. Bezpośrednia polegała na pracach w terenie. Podczas prac tych wykonano inwentaryzacje urbanistyczne, budowlane oraz zdjęcia i szkice. Zwrócono baczną uwagę na walory środowiskowe uzdrowiska stanowiące przedmiot zapotrzebowania na rynku turystycznym, na możliwości adaptacyjne poszczególnych obiektów, zwłaszcza pod funkcje uzdrowiskowe, a także elementy związane z szeroko pojmowaną turystyką i rekreacją.

Inwentaryzacja pośrednia obejmowała zebranie informacji o historii powstania miejscowości a zwłaszcza historii uzdrowiska i funkcjonowania poszczególnych obiektów leczniczych. W tej części badań oparto się na materiałach uzyskanych w gminie, wywiadach środowiskowych oraz informacjach zawartych w wykazanym piśmiennictwie. Zgromadzone informacje potwierdzone zostały dokumentacją fotograficzną. Podczas przeprowadzanych analiz wyszczególniono najważniejsze elementy środowiskowe, jako te, które mogą przyczynić się do dalszego rozwoju uzdrowiska w kontekście funkcji uzdrowiskowej, ale także szeroko rozumianej wypoczynkowej.

POWSTANIE UZDROWISKA

Pierwszy kuracjusz, pochodzący spod Środy Śląskiej pojawił się w Świeradowie-Zdroju w 1755 roku wraz z oficerem-inwalidą. Byli to von Kloss i von Strick z Wrocisławic [Łuczyński 2004]. Przez wiele lat panowie ci byli stałymi gośćmi rozwijającego się kurortu. Pierwszy zakład kąpielowy z 12 wannami dla mężczyzn i pijalnię zbudowano w 1795 roku. Rocznie korzystało z nich około 200-300 kuracjuszy. W 1811 roku podczas wielkiej suszy na tym terenie odkryto kolejne źródło bijące w korycie Kwisy, które od 1824 roku funkcjonowało jako Zakład Zdrojowy dr Junge. W końcu lat 30-tych XIX wieku, z inicjatywy właścicieli miejscowości tj. rodziny von Schaffgotschów, przy górnym źródle wybudowano Łazienki Leopolda (aktualnie Goplana) z pokojami gościnnymi na piętrze natomiast w latach 1878-1879 powstały Łazienki Ludwika (aktualnie Stary Zdrój). W 1895 roku w miejscowości miał miejsce ogromny pożar, w wyniku którego niektóre budynki uzdrowiskowe spłonęły. Ich odbudowa trwała w latach 1898-1899 wg projektu wrocławskiego architekta Karla Grossera. Właśnie wówczas powstała największa w Sudetach kryta hala spacerowa z modrzewiowego drewna, długości 80 m (przeszklona na początku XX wieku) oraz Dom Zdrojowy z wieżą zegarową. W latach 1904-1905 zbudowano w uzdrowisku Zakład Kuracji Borowinowej według najlepszych światowych standardów. Do chwili obecnej wykonywane są tu zabiegi borowinowe z borowiny pozyskiwanej na Hali Izerskiej. W latach 1920-1930 na terenie miejscowości znajdowało już się kilka zakładów uzdrowiskowych (m.in. Dom Zdrojowy, Łazienki Leopolda, Łazienki Ludwika).

Prowadzone inwestycje, odkrycie nowych źródeł przyczyniły się do coraz liczniejszego odwiedzania uzdrowiska przez kuracjuszy. W 1875 roku było ich 775, w 1879 roku gościło 2653 kuracjuszy, w 1890 roku 4090, w 1903 roku prawie 10 000. Sezon uzdrowiskowy trwał od połowy maja do połowy września. Uzdrowisko odwiedzali członkowie rodzin arystokratycznych m.in. Lubomirscy, Ponińscy, Dzieduszyccy, Prądzyńscy oraz znane w naszej kulturze osobistości jak: Wojciech Bogusławski, Józef Elsner.

Po II wojnie światowej, już w maju 1946 roku rozpoczęto pierwszy sezon leczniczy. Wówczas miejscowość nazywała się Wieniec-Zdrój. Do

dyspozycji kuracjuszy były wody lecznicze: radoczynna szczawa prosta w Zdroju „Górnym" (Oberbrunnen), szczawa ziemno-żelazista w Zdroju „Dolnym" (Niederbrunnen), szczawa alkaliczno-ziemno-żelazista w Zdroju „Zosia"(-Sophienquelle). Funkcjonowało także emanatorium radowe i oddział wodoleczniczy, inhalacje, kąpiele radonowe, kwasowęglowe, borowinowe, kąpiele w wywarze z kory świerkowej. Leczono anemie, stany wyczerpania, nerwobóle, choroby kobiece, schorzenia serca, artretyzm. Aktualnie w uzdrowisku (z 250-letnią historią) leczy się przede wszystkim schorzenia: narządu ruchu, neurologiczne, reumatologiczne, ginekologiczne, miażdżycę tętnic obwodowych, nadciśnienie tętnicze, osteoporozę, wykorzystując 11 źródeł wody mineralnej.

Uzdrowisko Świeradów-Zdrój można określić mianem ośrodka wielofunkcyjnego, bowiem oprócz funkcji typowo uzdrowiskowej rozwija się w nim turystyka szeroko pojmowana. W wielu ośrodkach utworzono SPA & Wellness. Wymienić można: Dom Uzdrowiskowy Ewa Medical & SPA (ul. Spadzista 2); Hotel Świeradów (ul. Piłsudskiego 29); Hotel i SPA COTTONINA (ul. Sanatoryjna 7); Centrum Rehabilitacji Czerniawa (ul. Spadzista 1-3); Klinika Młodości Medical SPA KLEOPATRA; Hotel Medi – SPA Biały Kamień (ul. Leśna 8); Sanatorium ST. Lukas (ul. Sienkiewicza 21); Hotel – Restauracja Pod Jeleniem (ul. Nadbrzeżna 5). Utworzono i nadal buduje się atrakcje sportowe (ścieżki rowerowe, wyciągi narciarskie, tory saneczkowe, kolej gondolowa itp.).

Układ przestrzenny Świeradowa – Zdroju kształtował się stosunkowo późno. W latach 80. XIX wieku zabudowa zdrojowa stanowiła dość swobodny i porozrzucany układ wzdłuż głównych ulic miejscowości. Trudno było dostrzec konkretną myśl urbanistyczną w układzie przestrzennym. Plac zdrojowy stał się centralnym punktem miejscowości. To z niego promieniście wybiegają ulice przy których wybudowano pensjonaty i wille, pięknie wkomponowane w stoki wzgórz.

WALORY PRZYRODNICZE I ANTROPOGENICZNE

Wśród walorów turystycznych omawianego obszaru na szczególną uwagę zasługują walory przyrodnicze do których należą: zasoby wód mineralnych, malownicze stoki górskie z urozmaiconą rzeźbą i szatą roślinną, lasy iglaste, głównie świerkowe. Przyroda jest największym atutem uzdrowiska.

Do walorów antropogenicznych należą: zabytkowe obiekty uzdrowiskowe, zabytkowe hotele, domy wczasowe i wypoczynkowe, schroniska górskie, pensjonaty, tradycyjna drewniana i sudecka zabudowa.

Fot.1. Przykład architektury sudeckiej w ścisłym centrum miasteczka przy ul. Zdrojowej (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)

Foto 1. An example of the Sudetes architecture in the compact town centre at Zdrojowa st. (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

Fot. 2. Typowa zabudowa mieszkalno-usługowa występująca w Świeradowie-Zdroju (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)

Foto 2. The typical residential-service architecture in Świeradów-Zdrój (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

Fot.3. Przykład odrestaurowanej architektury sudeckiej – dom wczasowy (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)

Foto 3. An example of the renovated Sudetes architecture: a summer house (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

Fot.4. Dom wypoczynkowy „Pod wyciągiem", przykład architektury sudeckiej (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)

Foto 4. The „By the ski lift" summer house, an example of Sudetes architecture (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

Fot.5. Dom wypoczynkowy w stylu architektury sudeckiej (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)	**Fot.6.** Jedna ze współczesnych realizacji pensjonatowej zlokalizowana nieopodal Parku Zdrojowego, utrzymana w stylu architektury sudeckiej (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)
Foto 5. A Sudetes architectural style summer house (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)	**Foto 6.** One of the contemporary guesthouse structures located near the Spa Park, representative of the Sudetes architectural style (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

TWORZYWA LECZNICZE PODSTAWĄ FUNKCJONOWANIA UZDROWISKA

Świeradowskie wody mineralne, dzięki zawartości radonu należą do unikatowych w Europie. Świeradów-Zdrój jest jednym z dwudziestu uzdrowisk radonowych w Europie. Mineralne wody radonowe wykorzystywane są do kąpieli i inhalacji. Wykazują one niezwykłą skuteczność [Kleczkowski 1990]. Uzdrowisko Świeradów-Czerniawa jest jednym z dwóch uzdrowisk w Polsce (patrz Lądek-Zdrój), które oferuje zabiegi lecznicze na bazie radonu na tak dużą skalę [Łuczyński 2003]. Już 15-minutowa kąpiel w ciepłej wodzie radonowej zwiększa przepływ krwi przez tkanki, zwłaszcza niedokrwione. Kąpiele radonowe zalecane są zwłaszcza w leczeniu miażdżycy tętnic obwodowych i zakrzepowego zapalenia naczyń.

Pierwsza informacja o wodach leczniczych w Świeradowie pochodzi z książki – rozprawy naukowej berlińskiego lekarza Leonarda Thurneyssena z 1572 roku. Pisał w niej o „świętych wodach" Świeradowa-Zdroju. Kolejną była wzmianka „o kwaśnych wodach mineralnych, które biją ze źródła przy wsi

Fegebeutel pod wysokim lasem", pochodząca z 1600 roku w naukowej publikacji Kaspra Schwenckfeldta. W 1683 roku w kronice Fryderyka Luca znajdujemy wzmiankę o leczniczych wodach we Flinsbergu. Dopiero w 1739 roku specjalna komisja pod kierunkiem dr Weista uznała, iż świeradowskie wody są skuteczne na wymioty, nudności, odbijania, choroby wątroby, żołądka, pęcherza, śledziony i nerek, palpitacje i niepokoje serca oraz biegunki [Łuczyński 2003]. Kolejne badania przeprowadzone w roku 1783 wykazały leczniczość świeradowskich wód. Swym składem chemicznym przypominają belgijskie i węgierskie wody lecznicze oraz skutecznie leczą wiele innych schorzeń. Pierwszą budowlą uzdrowiskową z 1754 roku był dach nad górnym źródłem (Oberbrunnen), a obok niego niewielki domek pełniący funkcję pijalni.

W uzdrowisku Świeradów-Zdrój występujące wody, to pochodzące z własnych odwiertów nisko mineralizowane szczawy wodoro-węglanowo-wapniowo-magnezowe z zawartością żelaza, fluoru oraz radonu. Wody te z dodatkiem radonu działają leczniczo poprzez pobudzanie układu hormonalnego. Picie wód mineralnych powoduje zwiększenie wydzielania kwasów żołądkowych, pobudzenie przewodu pokarmowego, obniżenie poziomu cukru w surowicy. Wody ze Świeradowa zawierają także magnez, dzięki czemu wpływają pozytywnie na pracę serca. Wykorzystywane są do kąpieli, inhalacji, okładów oraz irygacji i tamponady.

Woda radonowa wykorzystywana jest w rehabilitacji chorób narządów ruchu, zarówno tych pourazowych, jak i reumatycznych. Ma również korzystne zastosowanie w kuracji niektórych chorób przemiany materii, niektórych chorób tarczycy, czy cukrzycy regulacyjnej. Wieloletnie badania i obserwacje wykazały efektywne działanie radonu również w kuracji niektórych chorób dermatologicznych. Kąpiel radoczynna przyspiesza odrastanie uszkodzonych włókien nerwowych, a także likwiduje procesy zapalne. Zabiegi radonowe mają również pozytywne działanie w chorobach ginekologicznych, m.in. przyczyniają się do regulacji lub powrotu cyklów owulacyjnych, a także łagodzą objawy okresu przekwitania. U mężczyzn nawet dwukrotnie wzrasta poziom testosteronu w surowicy krwi.

Borowina pozyskiwana ze złoża torfowego u stóp Hali Izerskiej jest biologicznie czynnym rodzajem torfu, o specyficznych właściwościach fizykochemicznych. Posiada wysoką zawartość składników czynnych, wpływających na jej wysoką wartość leczniczą. W Uzdrowisku Świeradów-Czerniawa wykorzystywana jest ona do kąpieli i okładów. Borowinę zaleca się przede wszystkim przy leczeniu procesów zwyrodnieniowych stawów i chrząstek stawowych,

w stanach pourazowych stawów, kości, okostnej i mięśni, w przewlekłych chorobach układu pokarmowego oraz w chorobach kobiecych. Borowina odznacza się wysokim stopniem rozkładu roślinności bagiennej i jest stosowana w formie kąpieli leczniczych w chorobach gośćcowych, kobiecych i naczyń krwionośnych. Zawarte w borowinie kwasy organiczne i sole nadają jej właściwości przeciwzapalne, ściągające, bakteriostatyczne i bakteriobójcze. Do wykonywania zabiegów borowina jest odpowiednio przygotowywana.

Specjalnością uzdrowiska są kąpiele w wywarze z kory świerkowej. To jeden z podstawowych i rzadko spotykanych zabiegów. Zalecany jest przede wszystkim w leczeniu schorzeń układu oddechowego i nerwowego. Działa uspokajająco na kuracjusza. W igłach i gałązkach świerka występuje olejek eteryczny w skład którego wchodzą pinen, felandren, kadinen i inne terpeny. Składniki te działają wykrztuśnie oraz dezynfekująco na skórę [Gonda-Soroczyńska 2012].

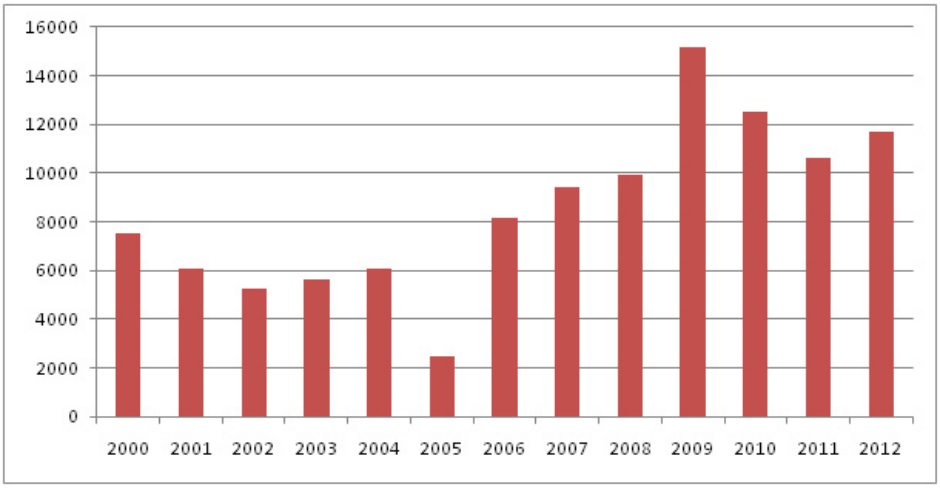

Rysunek 1. Lecznictwo uzdrowiskowe Świeradowa – Zdroju w latach 2000-2012, leczeni kuracjusze (w osobach) [opracowanie autorki na podstawie danych GUS]
Figure 1. The Świeradów-Zdrój spa resort between 2000-2012, number of patients undergoing treatment (own elaboration based on GUS (CSO) data).

WARUNKI KLIMATYCZNE UZDROWISKA

W Świeradowie-Zdroju przeprowadzono ogólną charakterystykę panujących warunków solarnych. Opierając się na odpowiednich danych z Jeleniej

Góry w oparciu o lata 1971-1990 [*Kozłowska-Szczęsna, Błażejczyk, Krawczyk, Limanówka 2002]*. Nie dokonano pomiarów usłonecznienia, jednak wykazano, że część Sudetów reprezentowana przez stację w Jeleniej Górze wykazuje pewien niedobór energii słonecznej. Uzdrowiska usytuowane w jej obrębie pod względem usłonecznienia nie spełniają warunków stawianych uzdrowiskom. Odpowiadają co najwyżej tzw. miejscowościom wypoczynkowym. Do najpogodniejszych miesięcy w Świeradowie-Zdroju należą październik i sierpień (najlepsze warunki do helioterapii), do najpochmurniejszych listopad i grudzień. Średnia roczna temperatura powietrza wynosi 6,9º C. Średnia dobowa temperatura powyżej 15º C obserwowana jest od kwietnia do października. Dni gorących jest średnio 10 w roku, dni bardzo mroźnych około 10 w roku. Suma opadów średnia wieloletnia wynosi 1175 mm. Średnio rocznie z opadami 203 dni (o 23 dni więcej niż dopuszczalna dla uzdrowisk). Marzec, czerwiec, listopad, grudzień to miesiące w których obserwuje się najwięcej dni z opadem. Średnio w roku występuje 25 dni z mgł**ą.** Liczba dni z mgłą jest mniejsza od norm przyjętych dla uzdrowisk środkowoeuropejskich (do 35 dni). Pokrywę śnieżną w Świeradowie obserwuje się od listopada do marca (średnio przez 92 dni). Najlepsze warunki narciarskie panują w kurorcie w styczniu i lutym. Przeważają wiatry południowo-zachodnie (21,4%), południowe (14,5%), i północno-zachodnie (12,7%). Największe prędkości wiatru występują w grudniu, najmniejsze w miesiącach letnich.

INFRASTRUKTURA UZDROWISKOWA ŚWIERADOWA-ZDROJU

Za Grażyną Balińską [1991] cyt. „…Obiekty budownictwa zdrojowego można podzielić pod względem funkcjonalnym na kilka grup. Najliczniejszą z nich i najważniejszą stanowią budowle kuracyjne: łazienki, zakłady przyrodolecznicze, pijalnie wód, hale spacerowe, inhalatoria, pijalnie mleka, lecznice zwierzęce. Kolejną grupą są budowle o charakterze rozrywkowo-towarzyskim: domy zdrojowe, teatry, oranżerie, palmiarnie, cukiernie, kawiarnie, biblioteki, czytelnie, muszle koncertowe itp. Uzupełnieniem zabudowy zdrojowej jest grupa budowli usługowych: hotele, gospody, zajazdy, restauracje, budynki handlowe, apteki, pralnie, kotłownie, budynki przemysłu zdrojowego – rozlewnie wód, wytwórnie naczyń do wody itp., a także szwajcarki i kioski meteorologiczne."

W infrastrukturze uzdrowiskowej Świeradowa-Zdroju szczególną uwagę przyciągają obiekty kubaturowe i elementy małej architektury. Należą do nich następujące obiekty uzdrowiskowe: Dom Zdrojowy (220 miejsc); Szpital

Uzdrowiskowy „Wacław" (72 miejsca); Sanatorium „Słoneczko"(59 miejsc); Sanatorium „Gracja" (46 miejsc); Centrum Reumatologii i Rehabilitacji „Goplana" (wcześniejsze Łazienki Leopolda) (63 miejsca); Szpital Uzdrowiskowy dla Dzieci (100 miejsc). Ogółem uzdrowisko dysponuje 560 miejscami dla kuracjuszy. Liczbę leczonych osób w skali roku przedstawia załączony rysunek . Po krótkim spadku liczby kuracjuszy w latach 2001-2002, oraz w 2005 roku, najkorzystniejszym okresem był rok 2009 wykazujący 15 203 kuracjuszy. W 2010 roku pojawił się niewielki spadek liczby kuracjuszy do wartości 12 534 osób. Aktualnie wśród kuracjuszy znaczącą liczbę stanowią Rosjanie.

Dokonując oceny zabudowy Świeradowa – Zdroju można stwierdzić, iż miejscowość dysponuje ogromnym bogactwem formalnym i funkcjonalnym architektury zdrojowej, tworzącej urozmaicony obraz zabudowy.

Fot.7. Dom Zdrojowy najciekawszym i rozpoznawalnym obiektem architektonicznym Świeradowa-Zdroju z wieżą zegarową i platformą widokową (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)	**Fot.8.** Najdłuższa na Dolnym Śląsku hala spacerowa (80 m) z rzeźbionym stropem (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)
Foto. 7. The Spa House, with its clock tower and overlook, is the most interesting and most recognizable architectural structure in Świeradów Zdrój (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)	**Foto. 8.** The longest walkway hall in Lower Silesia (80m) with a sculpted ceiling (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

Najciekawszym zabytkowym obiektem architektonicznym Świeradowa-Zdroju jest Dom Zdrojowy (z 1899 r.). Powstał on według projektu architekta Grossera w miejscu zniszczonego podczas pożaru „Domu źródlanego"

(z 14.12.1895 r.). Obiekt składa się z dwóch budynków, połączonych najdłuższą na Dolnym Śląsku drewnianą halą spacerową (80 metrów), z przepięknie rzeźbionym stropem. Charakterystycznym jego elementem jest wieża zegarowa wysokości 46 m z platformą widokową. Bryła budynku urozmaicona jest dachami, daszkami, wieżyczkami i tarasami. Poprawnie została skomponowana z sąsiadującą zabudową i umiejętnie posadowiona na zboczu [Balińska 1991]. Przy głównym wejściu do hali spacerowej znajduje się źródło szczawy radonowo-żelazistej. W Domu Zdrojowym funkcjonuje m.in.: SPA, stołówka, kawiarnia, dwie sale konferencyjne, sala gimnastyczna, siłownia, pijalnia wody mineralnej, basen, poczta, inne punkty usługowe. Przed budynkiem, od strony Parku Zdrojowego znajduje się taras długości 160 metrów, z fontanną, ławeczkami, ozdobną roślinnością oraz tzw. „Sztuczna Grota", w której wcześniej była pijalnia wód mineralnych. Również w tym miejscu zaczyna się Główny Szlak Sudecki im. M. Orłowicza. Dom Zdrojowy posiada pokoje 2, 3 i 4 osobowe o wysokim standardzie oraz apartamenty. Kolejnym ważnym obiektem infrastruktury uzdrowiskowej jest Szpital Uzdrowiskowy „Wacław", usytuowany przy ul. Sienkiewicza 13, w całości odrestaurowany (nowy dach, nowe elewacje, instalacje, wyposażenie wewnętrzne). Bryła budynku niczym szczególnym nie wyróżnia się na tle innych obiektów. Miejsca noclegowe znajdują się w pokojach 1-4 osobowych (z pełnym węzłem sanitarnym). Obiekt dysponuje własną stołówką, bazą zabiegową, świetlicą. Zakład Radoczynny na terenie szpitala z bazą zabiegową świadczy usługi takie jak: kąpiel radoczynna, kąpiel w basenie radoczynnym, inhalacje radonowe, inhalacje jodobromowe, płukanie przyzębia, lampa sollux plus kwarcówka, ultradźwięki, diadynamik, diatermia krótkofalowa, okłady parafinowe, hydromasaż, magnetronic, laser, masaż wirowy, gimnastyka.

Szpital Uzdrowiskowy dla Dzieci dysponuje pokojami 2-6-osobowymi (z wspólnymi toaletami i łazienkami na każdym piętrze), świetlicą z TV, internetem, kinem domowym. Obiekt posiada własną bazę zabiegową, stołówkę, salę widowiskową, pijalnię wody mineralnej, boisko sportowe, plac zabaw. Przy Szpitalu Uzdrowiskowym dla Dzieci działa Zespół Szkół Specjalnych, do którego uczęszczają dzieci korzystające z zabiegów leczniczych. Mają zapewnioną całotygodniową naukę w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum w okresie od marca do listopada. Szkoła jest placówką publiczną i opiera się na podstawowych programach nauczania Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Fot.9. Szpital Uzdrowiskowy „Wacław” (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)	**Fot.10.** Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Centrum Rehabilitacji i Reumatologii – Goplana” (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)
Foto. 9. The „Wacław” Spa Hospital (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)	**Foto. 10**. The „Goplana” Rehabilitation and Rheumatology Centre, a non-public health care facility (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

Fot.11. Sanatorium „Słoneczko” po modernizacji (fot. E. Gond.a-Soroczyńska, lipiec 2013)	**Fot.12**. Wielofunkcyjny Park-Hotel znakomicie wkomponowany w stok wzgórza (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)
Foto 11. The modernised „Słoneczko” sanatorium (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)	**Foto. 12.** The multi-functional Park-Hotel aptly implemented into the side of the hill (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

Fot.13. Kurhaus, Dom Zdrojowy St. Lukas (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)

Foto. 13. Kurhaus, the St. Lukas Spa House (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

Fot. 14. Element małej architektury nieopodal Park-Hotelu – obelisk na cześć Ducha Gór (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)

Foto. 14. An element of small architecture near the Park-Hotel: an obelisk in honour of the Spirit of the Mountains (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Centrum Rehabilitacji i Reumatologii – Goplana" zlokalizowany przy ul. Piłsudskiego 33, nieopodal Parku Zdrojowego, w otoczeniu bujnej zieleni oferuje pokoje 2-4 osobowe. To trzykondygnacyjny obiekt, po modernizacji, bryłą i kolorystyką dobrze wkomponowany w teren. W budynku przystosowanym do potrzeb osób niepełnosprawnych znajduje się baza zabiegowa, stołówka, grota solna, Zakład Świerkowy. Spośród wykonywanych zabiegów wymienić należy takie jak: kąpiel mineralna, kąpiel

świerkowa, masaż podwodny, masaż wirowy, kąpiel czterokomorowa, galwanizacja, diadynamik, jonoforeza, masaż suchy, magnetronic, laser, hydromasaż, kąpiel perełkowa, gimnastyka indywidualna, kriokomora ogólnoustrojowa.

Sanatorium „Gracja" przy ul. Parkowej 3 posiada pokoje 2 i 3 osobowe z pełnym węzłem sanitarnym. Na miejscu jest również świetlica, stołówka oraz niestrzeżony parking dla kuracjuszy. W 2008 roku wykonano termomodernizację obiektu, poprawiając jednocześnie jego stan techniczny.

Sanatorium „Słoneczko" przy ul. Prusa posiada 1-3 osobowe pokoje z pełnym węzłem sanitarnym, TV, stołówkę, niestrzeżony parking.

Katolicki Kościół pod wezwaniem świętego Józefa stanowi dominantę urbanistyczną miasteczka. Wzniesiony został w stylu neogotyckim w latach 1898-1899 z inicjatywy hrabiny Marii von Schaffgotsch z Cieplic Śląskich. Pierwotnie służył jako prywatna kaplica rodziny. Budynek kościoła posiada 3 przęsła, wieloboczną absydę i 2 wieże. W latach 70. XX wieku kościół rozbudowano w nowoczesnym stylu, przez co zatracił swój pierwotny urok.

Zakład kuracji borowinowej zwany dawniej Łazienkami Marii (Marienbad) pochodzi z 1904 roku. Zaprojektowany i zbudowany został przez architekta R. Grossera. Dysponował on 12 kabinami do kąpieli całkowitych, 2 kabinami do kąpieli częściowych. Wyposażony był w glazurowane wanny, niklowaną instalację łazienkową, 2 kadzie z mieszalniami do przygotowywania kąpieli borowinowych, zbiornik do parowania kory, ogrzewanie i wentylację. Przy zakładzie wybudowano kotłownię, pralnię parową i ogromny zbiornik na wodę mineralną o pojemności 300 m^3. Obiekt (aktualnie w oryginalnej formie) wybudowano z czerwonej cegły, nieotynkowanej. W budynku znajdowała się również poczekalnia dla kuracjuszy. Obecnie w budynku odbywają się także zabiegi borowinowe. Rozłożysta budowla znakomicie harmonizuje z otaczającą zielenią. W bliskim sąsiedztwie usytuowany był budynek z natryskami, pełniący współcześnie tę samą funkcję.

Można stwierdzić, iż kubaturowe obiekty uzdrowiskowe Świeradowa-Zdroju niemalże wszystkie odrestaurowane, w bardzo dobrym stanie technicznym, znakomicie wkomponowane w otaczający teren i krajobraz stanowią niezaprzeczalny potencjał turystyczny miejscowości.

Fot.15. Zakład kuracji borowinowej – dawniej Łazienki Marii z 1904 roku (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)	**Fot. 16.** Zakład Przyrodoleczniczy, Natryski, obiekt z 1904 roku (fot. E. Gonda-Soroczyńska, lipiec 2013)
Foto. 15. The peloid treatment facility, formerly the Łazienki Marii (Mary's Baths) from 1904 (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)	**Foto. 16**. Natural Therapy Facility, fixed showers, structure dating back to 1904 (photograph by E. Gonda-Soroczyńska, July 2013)

ATRAKCJE TURYSTYCZNO-KULTURALNE ŚWIERADOWA-ZDROJU

Świeradów-Zdrój jest typowo turystyczną miejscowością, nastawioną głównie na kuracjuszy i narciarzy [Łazarkowie 2007]. Posiada dobrze rozwiniętą bazę noclegowo-hotelową. Do najważniejszych atrakcji turystycznych miasta należą: kolej gondolowa na Stóg (71 ośmioosobowych wagoników, długość 2172 m, stacja dolna jest na wysokości 620 m n.p.m., stacja górna na wysokości 1060 m n.p.m., oddana do użytku w 2008 r.); oświetlona nartostrada o długości 2500 metrów; korty tenisowe; tereny do jazdy konnej; dwa tory saneczkowe; sześć wyciągów narciarskich; stadion miejski; kręgielnia; dwie hale sportowe (w Miejskim Zespole Szkół i w hotelu „Malachit"); cztery baseny kryte (w hotelu „Malachit", domu wypoczynkowym „Magnolia", domu kuracyjnym „Leo" oraz „Berliner"); dwie siłownie (w hotelu „Malachit" i w Miejskim Zespole Szkół); SkatePark (przy stadionie miejskim); Ninja Świeradów-Zdrój – klub Ju-Jitsu. W Świeradowie-Zdrój zaczyna się, ciągnący się przez całe Sudety Główny Szlak Sudecki im. Mieczysława Orłowicza.

Dla Świeradowa-Zdroju atrakcją turystyczną jest także Jelenia Góra, 900-letnie miasto, położone w Kotlinne Jeleniogórskiej, w sercu Karkonoszy. Okoliczne zamki, pałace, parki i ogrody tworzą interesującą mapę historii Kotliny Jeleniogórskiej. Nadto Rynek Jeleniogórski, Starówka to jedno z najpiękniejszych miejsc w Polsce (55 kolorowych kamieniczek z podcieniami, wzniesionych głównie przez zamożnych jeleniogórskich kupców, klasycystyczny ratusz, dawna studnia miejska ozdobiona posągiem Neptuna). Na uwagę zasługują również średniowieczne fortyfikacje z Bramą Wojanowską, basztą Grodzką, wieżą Zamkową. Oprócz Jeleniej Góry do atrakcji turystycznych nieopodal uzdrowiska zaliczyć należy: Śnieżkę z barokową kaplicą pod wezwaniem św. Wawrzyńca i obserwatorium meteorologicznym, Miejską Kolej Linową na Kopę, Wodospad Kamieńczyka (najwyższy wodospad po polskiej stronie Karkonoszy, 846m n.p.m), Wodospad Szklarki (drugi co do wielkości wodospad w Karkonoszach), Dolinę Małego Stawu ze schroniskiem „Samotnia", Szrenicę, szczyt o wysokości 1362 m n.p.m., na który prowadzi krzesełkowa kolej linowa, Śnieżne Kotły – dwa najlepiej rozwinięte kotły polodowcowe w Karkonoszach o maksymalnej głębokości 215 m oraz wiele innych.

W Świeradowie-Zdroju znajduje się bogata oferta organizowanych corocznie imprez kulturalno-rozrywkowych, wśród których wymienić należy: Zlot pojazdów zabytkowych IKAR; Noworoczne Bałwanisko; Biker Maraton; Zlot pojazdów amerykańskich UsaShow; Święto latawca; Festiwal Piosenki Dziecięcej; Dni Kwitnących Rododendronów; Europejskie Spotkania Młodych. Muzyków.

Także w pobliskiej Jeleniej Górze i Cieplicach Śląskich-Zdrój odbywa się wiele cyklicznych, interesujących imprez, jak np.: Wiosna Cieplicka, Festiwal Muzyki Wiedeńskiej w Teatrze Zdrojowym, Wrzesień Jeleniogórski, Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych, Jeleniogórskie Spotkania Teatralne w teatrze im. K. C. Norwida, Festiwal Muzyki Polskiej i Europejskiej, Ogólnopolski festiwal „Gwiazdy promują", Giełda Turystyczna i Karkonoski Festiwal Światła, Ogólnopolski Turniej Tańca Towarzyskiego, Koncerty Organowe, Międzynarodowy festiwal Muzyki Jazzowej. Wszystkie te atrakcje świadczą o dużym zaangażowaniu włodarzy uzdrowiska w rozwój miejscowości i pozyskanie jak największej liczby turystów.

PODSUMOWANIE

Ze względu na przeobrażenia społeczno-demograficzne następujące w Polsce w ostatnich kilkunastu latach, a przejawiające się m.in. wzmożonym dbaniem o stan zdrowia oraz starzeniem się ludności, coraz większego znaczenia nabiera turystyka uzdrowiskowa. Korzysta z niej coraz więcej osób, które często łączą wyjazdy wypoczynkowe z kuracją leczniczą. Także coraz więcej młodych ludzi, prowadząc niezwykle aktywny tryb życia zawodowego w wolnych dniach korzysta z tego typu usług. Turystyka uzdrowiskowa tworzy nowe możliwości wykorzystania i rozwoju potencjału turystycznego regionu, dlatego tak ważna jest dbałość o istniejące walory środowiskowe występujące na danym obszarze w prawidłowe wykorzystanie potencjału turystycznego.

WNIOSKI

1. Świeradów-Zdrój posiada dogodne położenie komunikacyjne, co nie bez znaczenia jest dla jego rozwoju, jako ośrodka turystycznego, w tym uzdrowiskowego.
2. Świeradów-Zdrój preferuje wielofunkcyjność miasteczka, w którym oprócz funkcji uzdrowiskowej rozwija się dobrze funkcja turystyczna szeroko rozumiana, z naciskiem na narciarstwo.
3. W rozwoju Świeradowa-Zdroju wielką rolę odegrały uwarunkowania środowiskowe oraz polityczne.

BIBLIOGRAFIA

Balińska, G. (1991). *Uzdrowiska dolnośląskie. Problemy rozwoju i ochrony wartości kulturowych do II wojny światowej,* Prace Naukowe Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej nr 25, Seria: Monografie 13, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.

Gonda-Soroczyńska, E. (2011). *Uwarunkowania środowiska przyrodniczego w przestrzeni uzdrowiska na przykładzie Czerniawy-Zdroju,* Prace Naukowe UE nr 241, s. 252-261, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław.

Gonda-Soroczyńska, E. (2012). *Walory środowiskowe uzdrowiska przedmiotem zapotrzebowania na rynku turystycznym,* Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich, 3/1 2012, s. 133-144, Wyd. Polska Akademia Nauk, Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi, Kraków.

Kaczyńscy, I., T. (2006). *Polska. Najpiękniejsze uzdrowiska*. s. 243-249, Warszawa: Sport i Turystyka – MUZA SA.

Kleczkowski, A. S. (1990). *Mapa obszarów głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) w Polsce wymagających szczególnej ochrony*, Instytut Hydrogeologii i Geologii Inżynierskiej Akademii Górniczo-Hutniczej, Kraków.

Kozłowska-Szczęsna, T., Błażejczyk, K., Krawczyk, B., Limanówka, D. (2002). *Bioklimat uzdrowisk polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*, PAN, s. 487-503, Warszawa.

Kurek, W. (2008). *Turystyka,* Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 446-483, Warszawa.

Łazarkowie, M., R. (2007). *Uzdrowiska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny*. Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. Wincentego Pola w Lublinie, s. 95, Lublin.

Łuczyński, R.M. (2004). Świeradów Zdrój, Sudeckie kalendarium, Sudety, Przyroda Kultura Historia, 11/44, s.38.

Łuczyński, R.M. (2003). Świeradów Zdrój – uzdrowisko radoczynne, Sudety, Przyroda Kultura Historia, 2/23/2003, s. 22-23.

dr inż. arch. Eleonora GONDA-SOROCZYŃSKA
e-mail:eleonora.gonda-soroczynska@up.wroc.pl

dr inż. Jerzy OLESZEK
Katedra Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Przyrodniczy
ul. Grunwaldzka 53
50-357 Wrocław
e-mail: jerzy.oleszek@up.wroc.pl